

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

LOUTKOVÉ DIVADLO JAKO VÝCHOVNÝ PROSTŘEDEK PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Vypracovala: Hana Švejkarová

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Kadlecová

České Budějovice, 2022

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, 31. března 2022

Podpis studenta:

Y.F.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych tímto poděkovala své vedoucí práce Mgr. Veronice Kadlecové za její pomoc, odborné vedení, a především cenné rady při psaní této bakalářské práce.

ABSTRAKT

Loutkové divadlo jako výchovný prostředek předškolního vzdělávání

Bakalářská práce se zabývá využitím loutek v předškolním vzdělávání na podporu utváření pozitivních modelů chování u dětí. Teoretická část je zaměřena na vývoj loutkového divadla, dále na historii, druhy a funkce loutek a následně i na loutky z pohledu dítěte. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké má loutkové divadlo a samotná loutka vliv na budování morálních hodnot a v neposlední řadě na socializaci dítěte mateřské školy. Zvolen byl design kvalitativního výzkumu za použití metody fenomenologického zkoumání a akčního výzkumu.

Klíčová slova:

loutkové divadlo; loutka; předškolní vzdělávání; morální hodnoty

ABSTRACT

Puppet theatre as an educational means of preschool education

Bachelor's thesis pursues the use of puppets during preschool education to support the development of positive models of child behavior. The theoretical part is focused on the development of puppet theater, furthermore on the history, types and functions of puppets and subsequently on puppets from the perspective of the child. The aim of the research was to find out what effects the puppet theater and the puppet itself has on building moral values and on the socialization of a kindergarten child. The design of qualitative research was chosen with use of the method of phenomenological research and action research.

Keywords:

puppet theatre; puppet; preschool education; moral values

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	9
1 LOUTKA A LOUTKOVÉ DIVADLO	10
1.1 Historie loutky	11
1.2 Vývoj loutkového divadla	12
1.3 Vliv loutkového divadla na osobnost a budování morálních hodnot dítěte předškolního věku	14
1.4 Loutka z pohledu dítěte.....	15
1.5 Druhy loutek a jejich význam	16
1.5.1 Závěsné loutky.....	16
1.5.2 Spodové loutky	17
1.5.3 Úrovňové – partnerské loutky	19
1.5.4 Plošné loutky	19
1.5.5 Ostatní loutky – zvláštní	20
2 FUNKCE LOUTEK V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ.....	22
2.1 Jednotlivé funkce loutek v předškolním vzdělávání.....	22
2.2 Předškolní vzdělávání a dítě předškolního věku	24
2.3 Loutka jako edukační nástroj.....	26
2.4 Loutka jako nástroj ke komunikaci a integraci.....	27
2.5 Loutka jako zdroj pro výtvarnou tvorbu v MŠ.....	28
2.6 Loutka jako terapeutický a diagnostický prostředek.....	30
3 VÝZKUM.....	31
3.1 Cíl výzkumu.....	31
3.2 Výzkumný problém	31
3.3 Výzkumné otázky	31
3.4 Metodika sběru dat.....	32
3.5 Otázky kladené dětem během rozhovoru s loutkou	34
3.6 Soupis jednotlivých položek.....	36
3.7 Realizace představení.....	38

3.8 Analýza a interpretace získaných dat	39
3.8.1 Znalost a neznalost jednotlivých pohádek	39
3.8.2 Analýza dat výzkumu ve třídě s nejmladšími dětmi v MŠ.....	43
3.8.3 Analýza dat výzkumu ve třídě s předškolními dětmi v MŠ.....	46
3.8.4 Analýza dat výzkumu ve třídě dětí s odkladem školní docházky v MŠ.....	48
SHRNUTÍ.....	50
ZÁVĚR.....	52
Seznam použité literatury.....	53
Seznam vysvětlivek.....	58
Seznam zkratk.....	58
Seznam použitých obrázků	59
PŘÍLOHOVÁ ČÁST.....	60
Seznam příloh	61

ÚVOD

Divadlo je pokladnicí příběhů, jež sahají hluboko do historie lidstva. Tyto příběhy nás provázejí životem, vycházejí z naší minulosti, čerpají z naší přítomnosti a ovlivňují i naši budoucnost. Divadlo tedy představuje živou kulturu lidstva. Loutky jsou součástí divadla. Jsou to vlastně oživé bytosti našeho i imaginárního světa, které se nějak chovají a jednají. Tím nás učí. Od nepaměti tedy nesou punc výchovného prostředku, který se významně podílel na formování základních společenských norem, zvyků a morálních hodnot člověka.

V rámci výchovné role se tedy loutky spolupodílejí na duchovní kultivaci člověka, která spočívá v kontinuitě lidských prožitků, myšlenek a poučení. Právě z tohoto důvodu je důležité klást větší důraz na edukační potenciál loutek a loutkového divadla a vytěžit z něj co nejvíce pro oblast předškolní výchovy a vzdělávání. Pro většinu dětí dnes divadlo představuje bezpečné místo tajemných světů, plných kouzel a pohádek, kde dobro vždy zvítězí nad zlem, místo, kde spravedliví pomáhají ostatním a za své dobré skutky jsou po zásluze odměněni. Tím, že loutkové divadlo napodobuje život kolem nás, dává prostor pro vyjádření vlastních emocí a zprostředkuje poznání. Pro každé dítě je učení nápodobou nejzákladnějším pohonem jeho vývoje. To, jak na něj působí rodiče i jeho okolí, může v budoucnu ovlivňovat celý jeho osobní i společenský život. Loutkové divadlo jako celek vytváří ideální výchovné prostředí, učí nápodobou a zachovává si přitom přátelské a hravé klima.

Chtěla bych tedy touto prací zjistit, zda dětskou osobnost můžeme pomocí loutek pozitivně, efektivně, kreativně, a hlavně hravě formovat, vychovávat i vzdělávat nebo si jen prostě s dětmi hrát. Hra je důležitou součástí života dítěte a pro rodiče, kteří si s dětmi hrají představuje hra láskyplné vyjádření vzájemných mezilidských vztahů. Děti přeci potřebují lásku a pokud jim svět loutek dokáže takové prostředí zprostředkovat, může mít loutka i loutkové divadlo veliký přínos právě při jejich výchově a vzdělávání.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 LOUTKA A LOUTKOVÉ DIVADLO

Indie je označována jako místo, kde je možné najít původ loutkového divadla. Definice samotné loutky se v různých zdrojích liší. Někdo loutku vnímá jako hračku, někdo jako součást náboženských rituálů, jiný loutku vidí jako prvek loutkového divadla. Speaight (2021, [online]) definuje loutku jako postavu, která představuje člověka, zvíře nebo abstraktní tvar, jako je například magický strom. Aby se loutka dala považovat za loutku, tak musí být pohybována člověkem, nikoliv ovládána mechanickým strojem.

Mnohým se může zdát, že i dětská panenka je loutkou. Panenku však nemůžeme považovat za loutku, stejně tak ani dítě, které si s ní hraje jako se živou bytostí, nepředvádí loutkové divadlo. Hra se změní v loutkové představení až tehdy, když dítě předvádí děj s panenkou publiku, například svým rodičům. Stejně tak sochy, jež se mechanicky pohybují na hodinových strojích, netvoří loutkové představení (Speaight, 2021, [online]).

(Anupama Hoskere, 2019, obr. 1, [obrázek]. [online].)

1.1 Historie loutky

Dle Leštiny (1995) provází loutky lidstvo v celé jeho historii. Toto tvrzení nevyvrací ani Jurkowski (1997), který ve své knize *Magie loutek* (1997) tvrdí, že se loutky v lidské kultuře objevovaly od nepaměti. Funkce a význam loutek byly z pohledu historie velmi rozmanité. Nejprve se podle Jurkowského (1997) loutky využívaly k rituálům. Loutka byla takovým prostředníkem mezi bohy, zemřelými předky a žijícími lidmi. Lidé často v rámci rituálů pomocí loutek žádali o vyplnění nejrůznějších proseb, jako je například plodnost, ochrana, léčení nemocných, bohatá úroda apod. Rituální loutky se považovaly za magické, a tak se tyto figury začaly objevovat především v rukou šamanů a kněží, kteří se prostřednictvím loutek snažili pomoci lidem od zlých duchů apod. Leština (1995) Jurkowského (1997) doplňuje, že se tak loutka stala velice mocným nástrojem pro ovlivňování lidí. Leština (1995) dále uvádí, že se loutky využívaly i v rukách církve. Později loutky používali především putovní komedianti, kteří jimi rozveselovali a bavili znuřenou šlechtu.

Nejvýznamnější se v průběhu naší doby staly loutky voděné lidovými loutkáři, kteří vzbuzovali především smích a dojetí tehdy prostých a obyčejných lidí i jejich dětí, jež je přijímaly s nadšením. Loutka má zvláště na dítě ohromný vliv, dokáže jej zaujmout, probudit v něm inspiraci nebo upevňovat morální hodnoty. Díky tomu se loutka stala významnou z hlediska výchovného, didaktického i pedagogického. Jednou z nejoblíbenějších loutek byl Kašpárek. Naše neznámější loutka Kašpárka vznikla jako inspirace z indické loutky Vidušak, který byl přitloustlý, bojácný, ale i vtipný a dokázal se dostat z každé nemilé a nepříjemné situace (Leština, 1995).

1.2 Vývoj loutkového divadla

V kulturách Dalekého, Středního, a dokonce i Blízkého východu si loutkářství, jinak také loutkové divadelnictví Starého světa, vytvořilo důstojné místo mezi tvůrčími oblastmi, především v zemích jako je Indie, Indonésie, Barma, Thajsko, Čína, Vietnam a Japonsko. Malík (1978) uvádí, že i tehdejší Československo se hrálo zvláště významnou úlohu v hnutí tzv. „loutkařské renesance“, kde loutkařská vlna probudila silné citové vzpomínky na buditelské období (viz vysvětlivka č. 1). Tehdejší lidoví marionetáři, kteří byli vytlačováni z německých a poněmčených měst na venkov, se tak zasloužili o záchranu národního jazyka.

V Evropských začátcích loutkářství se převážně čerpávalo z domácích folklorních tradic. Zhruba od 16. století si loutkové divadlo Starého světa vytvářelo vlastní repertoáry a styly loutkových představení. Zajímavostí je dle Malíka (1978) zmínka, že do poloviny 19. století se v repertoáru loutkových divadel nenašla přítomnost pohádek a zvířecího světa.

Loutková představení se v Česku vyskytují od nejstarších období ve formě náboženských a kulturních obřadů a lidový zvyčích. Od 17. století přicházely do české země anglické, nizozemské, italské a německé loutkové divadelní skupiny. Čeští divadelníci se aktivně začali angažovat v loutkových představeních až v druhé polovině 18. století. Loutkářství se v Česku začalo dědit z generace na generaci. Jedním z nejslavnějších loutkářů se v 19. století stal Matěj Kopecký. Domácí divadelní představení, která účinkovala v malých rodinných divadlech, se po české zemi začala rozšiřovat od poloviny 19. století, kdy je nadaní lidé vytvářeli pro pobavení. Co se škol týče, loutková představení se zaměřila především na pohádky. Loutkářství se u nás více prosadilo v době vzniku samostatného Československa. V roce 1930 vzniklo divadlo Josefa Skupy, které se podle časopisu Loutkář stalo prvním profesionálním divadlem u nás. Během druhé světové války byla úspěšná v souvislosti s loutkovým představením i skupina PULS (viz zkratka č. 1), kterou tehdy vedl Jan Malík. V roce 1948 vznikl Divadelní zákon, který vytvořil divadelní síť dotovanou státem. Významnou událostí bylo v roce 1952 otevření Katedry loutkářství v Divadelní fakultě Akademie múzických umění (Dubská, časopis Loutkář, Loutkařské centrum – Historie, [online]).

Známá loutková divadla u nás (Dubská, časopis Loutkář, Loutkářské centrum – Historie, [online]):

- Ústřední loutkové divadlo
- Divadlo Spejbla a Hurvínka
- Divadlo Radost
- Naivní divadlo
- Divadlo Drak
- Divadlo Alfa

Dodnes loutková představení dokazují svoji důležitost a převážně i významnost ve společnosti dnes již vyspělých civilizací (Malík, 1978).

1.3 Vliv loutkového divadla na osobnost a budování morálních hodnot dítěte předškolního věku

Pojetí morálky jako takové je úzce spjato s vírou v Boha. Proto je možné říct, že základní morální hodnoty naší společnosti vycházejí z Desatera (viz vysvětlivka č. 2) a dále pak ze zvyků, rituálů a tradic, přenášených z generace na generaci. „*Autorita takovýchto morálních norem pak vyplývá pouze z faktu, že jsou sdíleny členy společnosti. Pokud si člověk myslí, že něco je morálně špatné, není to proto, že by nezávisle dospěl k objektivnímu a racionálnímu závěru, ale je to výsledek jeho výchovy.*“ (Dvořáková, 2008, s. 9). Rodič jako někdo, s kým se dítě identifikuje, mu poskytuje základní model v usuzování a v utváření jeho chování. Na základě tohoto chování si osobnost dítěte vytváří určitý hodnotový systém a morální kodex, který je v průběhu jeho vývoje modelován a upevňován (Dvořáková, 2008).

Matějček (2005) sděluje, že utváření morálních hodnot u předškolního dítěte je ten nejpocitivější základ, jaký je mu možné dát. Všechny činnosti, které s dětmi v mateřské škole vykonáme, patří do výchovných postupů, jež jsou zaměřeny na budování morálního chování a uplatňují se převážně mimo mateřskou školu.

Osvojení mravních pravidel a norem chování tvaruje osobnost dítěte. Loutkové divadlo vyvolává v dětech silné emoce, jedinec se tak ztotožňuje s hrdinou příběhu a tímto způsobem se dítě postupně učí mravním normám chování. Dítě díky těmto normám chování rozeznává například dobro od zla (Honzíková & Depešová, 2017).

Loutky jsou prostředkem, které odpovídají pouze tím, co je v nás, srdcem, myslí a naší duší. Nemusíme se obávat nedostačující odpovědi, nezodpovězené odpovědi či dokonce odpovědi, která se pro nás stává nepochopitelnou. Loutka se nemění, mění však nás. Loutky jsou kvalitním partnerem pro rodiče, učitele i terapeuty (Kroflin & Scheel, 2012).

1.4 Loutka z pohledu dítěte

Hračky, jež si dítě vezme do svých rukou, v jeho očích náhle ožívají. Hračka v očích dospělého je pouze obyčejným objektem, s nímž si dítě hraje. Pro dítě je ale tento objekt v podobě auta, panenky apod. důležitým a věrným společníkem, který mu dává větší pocit bezpečí. V mateřské škole může být taková hračka pro dítě oporou i kouskem domova, který si sebou přináší (Matějček, 2005).

Loutka u dětí v mateřské škole vzbuzuje velký zájem především proto, že představuje nejen hračku, ale i živou bytost. S živou bytostí se dítě může identifikovat a hodnotit její chování. To, že dítě zpočátku nerozpoznává rozdíly mezi realitou a pouhou hrou, mu umožňuje vnímat představení s loutkou jako realitu (Niculescu et al., 1966).

Pro malé dítě je loutka velmi působivým a významným objektem zájmu. Působivým zejména kvůli samotné vizáži loutky, která dětské tváře na první pohled přitahuje a fascinuje. Právě proto, že loutky rozvíjejí a podporují dětskou představivost, fantazii a v neposlední řadě i vyjadřovací schopnosti, hraje loutka při kontaktu s dítětem veliký význam (Honzíková & Depešová, 2017).

„*Dítě v loutce cítí samo sebe.*“ (Niculescu et al., 1966). Dále Niculescu et al. (1966) uvádí, že loutka jako taková reprezentuje dětskou snahu, úsilí a jeho potřebu zapojit se. Pro dítě, sledující loutkové představení, je právě hrané divadlo částečně vnímáno jako druh hry. S loutkou neboli hrdinou se ztotožňuje a prožívá vzbuzené emoce spolu s ním. Podobný názor má i Honzíková s Depešovou (2017), když tvrdí, že loutkové představení je pro dítě taková říše pohádek, v níž není nic nemožné, a tak si děti s loutkou rády povídají, svěřují se jí. Když se loutka objeví na scéně, dětská tvář se rozzáří a dítě každý okamžik prožívá naplno.

1.5 Druhy loutek a jejich význam

Podle Honzíkovej a Depešovej (2017) rozdělujeme loutky dle určitých kritérií. Tato kritéria mohou dělit loutky podle směru vodění, podle prostorové povahy, dále podle způsobu ovládání, materiálu, použití a na loutky, které jsou různě kombinovány s lidským tělem.

Směr vodění loutky může být ze shora, takovým loutkám říkáme závěsné. Dalším směrem vodění je vodění loutky zezdola, tedy loutky spodové a v neposlední řadě také loutky voděné zezadu a ze strany. Prostorovou povahu vyjadřují loutky plastické, plošné a reliéfní. Způsob ovládání loutek dělíme na bezprostřední loutky, které nazýváme též ruční a loutky zprostředkované, které ovládáme za pomoci drátků, nití, tyček apod. Dřevo, papír, textil, gumová pryž, sláma a plastická hmota jsou nejčastější materiály, z nichž se loutky vyrábějí. Materiály se však mohou i různě kombinovat. Filmové, divadelní, výukové, dekorativní apod., tímto způsobem dělíme loutky dle použití. Do loutek, jež jsou kombinovány s živým lidským tělem, patří například loutky mimické, maňáskové, s živou hlavou či dokonce živou rukou (Honzíková & Depešová, 2017).

1.5.1 Závěsné loutky

Závěsné loutky jsou voděné ze shora. Nejznámější závěsnou loutkou je marioneta. Marionety patří mezi tzv. „úplné“ loutky, loutka má vše od hlavy až k patě. Představení s marionetou, tedy závěsnou loutkou, se odehrává na skutečné, pevné podlaze a místem nad hlavou. Závěsné marionety můžeme rozdělit na dva typy. Prvním typem je marioneta zavěšená na drátě a typem druhým je marioneta zavěšená pouze na nitích (Dvořák, 1997).

Závěsné loutky mohou být vyrobené z různých materiálů jako je textil, odpadový materiál apod. Nejčastějším materiálem, z nichž se tento typ loutek vyrábí je lipové dřevo, které je měkké, a tudíž dokonalé na vydlabávání za pomoci dláta i na výrobu celé loutky. Celodřevěné marionety se považují za velmi těžké loutky, a tak je potřeba, aby měl loutkoherec sílu na udržení figury během celého představení. Aby se předešlo značné váze loutky, může být tělo vyrobeno z lehčího materiálu. Ruce, hlava, krk a nohy však nejčastěji zůstávají dřevěné (Tománek, 1998).

- Marioneta na drátě:
Marioneta uchvátí loutkové jeviště již v dobách kočovných loutkářů až do počátku padesátých let. Následně se marionety začaly z divadel vytrácet. Výjimkou se stalo divadlo Spejbla a Hurvínka. Drát a nitě vytvářejí prostor mezi vodičem a loutkou. Vodič příběh vypráví a loutka děj předvádí. Drát veden hlavou umožňuje sezení, chůzi, pohyby rukou, otáčení hlavy. Loutce však neumožňuje předklon. Drát, který je veden zády loutky, umožňuje větší a efektivnější pohyby hlavy a její předklonění nezávisle na zbytku těla (Tománek, 1998). Honzíková a Depešová (2017) doplňují, že na drátu, jenž je veden hlavou nebo zády se nejčastěji nachází vahadlo. Na vahadlu jsou navázané nitě, které ovládají ruce a nohy loutky. Dále se zmiňují, že vahadla máme svíslá a vodorovná. Vodorovná vahadla najdeme především u zvířecích marionet. Loutkoherec má možnost díky divadelním kulisám ovládat loutku přímo nad ní samotnou anebo se pohybovat na jevišti spolu s ní. Honzíková s Depešovou (2017) také uvádí fakt, že marionety dodnes patří mezi nejoblíbenější typy loutek.
- Marioneta na nitích:
Tento typ marionety nahradil drát nitěmi. Nitě přejímají klíčovou váhu loutky. Loutka, která právě předvádí pohyb hlavou, je zavěšena na ramenních, zádočných nebo kostrčových nitích. Když loutka předvádí vzpřímený pohyb, tak se váha přenáší na nitě hlavové. Za pomoci jemného naklonění vahadla může loutka předvádět pohyby hlavy nebo těla. Nevýhoda může nastat, když se nakloněním vahadla povolí nitě, které ovládají nohy, v tuto chvíli nastává situace, v níž předkloněná loutka ztrácí možnost chůze. Ve většině případů má nižší hmotnost než marioneta na drátě. Hra s marionetou na nitích se považuje za nejvíce náročnou disciplínu v loutkovém divadle (Tománek, 1998).

1.5.2 Spodové loutky

Spodové loutky tvoří největší skupinu běžně využívaných loutek. Jsou voděné zdola a ve většině případů kryté paravánem, loutkoherci tak vzniká dojem prodloužených rukou. Naše vodící ruka jedná za pomoci vodící tyče nebo se nachází přímo v samotném kostýmu loutky. Výhodou spodových loutek je energický pohyb, poměrně jednoduchá práce s rekvizitami, docílení příznivých akustických podmínek, schopnost komplikované akce loutky a prvořadě možnost přímého zakročení hercovy ruky. Nevýhodou spodových loutek může být neexistující podlaha, díky níž musí loutkoherce během celého divadelního představení

udržovat patřičnou výšku loutky a jejího okolí. Další nevýhoda nastane tehdy, když se za vysokou zástěnou objeví nežádoucí pohled, loutkoherec je tak nucen předvádět představení v těsné blízkosti s hranicí lišt jeviště, aby loutka v hloubce scény nezmizela. Na druhou stranu díky příliš velkému nadhledu hlediště, vidí divák i to, co není vhodné. Nejčastějšími druhy spodových loutek jsou javajky, maňásci a spodové marionety (Dvořák, 1997).

- Javajka:

Javajka je spodem vedená divadelní loutka na tyči. Název Javajka, je odvozený z místa jejich původu, tedy z ostrova Jáva v Indonésii, kde byly tyto spodové loutky v loutkovém divadle používány Wayang Golek (Encyclopaedia Beliana, Javajka, 2021, [online]). Dvořák (1997) dále dodává, že javajky tehdy vajangy se po jejich tisícileté existenci vzaly v sovětském Rusku, kde sloužily převážně jako inspirace. Po druhé světové válce se javajky přejaly ve všech zemích, kde se rozšířil sovětský vliv. Hlavní výhodou javajek je lehčí vodičská technika. Vodidlo prodlužuje loutkoherci ruku, vzniká tak její lepší tvarování.

Tománek (1998) konstatuje, že nohy být součástí javajky nemusí, pokud loutka nohy má, visí. Ruce této loutky ovládají čempurity (viz vysvětlivka č. 2), které jsou volně přivázané k dlaním nebo mohou být uloženy v ruce loutky. Díky tomuto mechanismu se na ruce přenáší i rotační pohyb. Ovládání hlavy loutky za pomoci kolíkové varianty je omezené, sklání se celá ramena i krk loutky. Lepší ovládání hlavy umožňuje pistolové zařízení, které otáčí, zaklání a předklání hlavu v krku.

- Maňásek:

Podle Dvořáka (1997) je maňásek, jinak také prstová loutka, považována za nejstarší loutkou, která má své počátky již v pravěku.

Základ maňáska tvoří lidská ruka. Maňásek je tou nejsnadněji ovládanou a nejbližší technologickou loutkou, pro níž je přímo předurčena jakákoli činnost s rekvizitou. Když se loutce vytvoří velká a těžká hlava, tak se maňásek stane příjemnější na hraní. Dokonce je někdy nutné, vodit loutky na více prstech. Když bychom do loutky jako kostýmu navlékli dvě ruce, vznikne tak dvouruční maňásek (Tománek, 1998). Loutka je nejčastěji látkového typu.

- Spodové marionety:
Původní inspirace, která dala prvotní impulz vzniku spodových marionet, bylo spojení obřích figur Karakuri a spodové, orientální loutky javajky. Některé inscenace s javajkami se nedaly technologicky vyřešit, v tuto chvíli nastoupila na řadu spodová marioneta. Vodění u spodových marionet se přesunulo pod těžiště loutky. Spodové marionety můžeme zahlédnout například i u hraných loutkových filmů. Tento typ loutek má fyzicky náročnou ovladatelnost, avšak všimneme si větších možností pohybu, než najdeme u javajky. Typ mechanismu spodových marionet mohou využívat i loutky plošné, reliéfní a plastické (Tománek, 1998).

1.5.3 Úrovňové – partnerské loutky

Mezi nejznámější úrovňovou neboli partnerskou loutku patří manekýn. Úrovňové, partnerské loutky získaly svůj název díky loutkoherci, který stojí ve stejné úrovni jako jím voděná loutka, která je ovládána pomocí úchytů v zádech, hlavě nebo týlu (Čtvrtletník Divadlo pro děti, 2018, [online]).

- Manekýn:
Do složky manekýn řadíme všechny loutky, které loutkoherec vodí zezadu. Jedná se o ta divadelní představení, kdy je loutka ovládána ve stejné úrovni spolu s hercem. Herec je během představení viděn diváky spolu s loutkou. Technologie, na níž je manekýn postavený, poskytuje pestré možnosti ovládání, od těch nejjednodušších jako jsou různé figury uchycené volně v dlaních, až po komplikované vnitřní mechanismy (Honzíková & Depešová, 2017).

1.5.4 Plošné loutky

Samostatné části loutky můžeme ovládat buď tahem nití nebo pevnými táhly ze špejlí, drátu, plexiskla apod. Některé z plošných loutek obsahují ve své spodní části patku, díky níž můžeme loutku opřít o podlahu hrací plochy. Velmi náročnou roli u plošných loutek hraje těž výtvarná stránka, která zajišťuje pohybové možnosti a gesta jako jsou například podání ruky, zamávání, koulení očima či dokonce rostoucí břicho. Důležitým manévrem u plošných loutek je jejich rychlé otočení na druhou stranu, divák by tak neměl být svědkem okamžiku úplné

placatosti loutky. Do loutek plošných řadíme reliéfní figury, stínové loutky apod. (Dvořák, 1997).

- Stínová loutka:

Stínová divadelní představení vznikají za pomoci světla a stínu. Takovým představením říkáme stínohra. Stínové loutky jsou plošného typu a znázorňují se z profilu. Nejčastější materiál, z níž se loutka vyrábí je překližka nebo papír (Čtvrtletník Divadlo pro děti, 2018, [online]). Podle Rödla (1977) můžeme dělit stínové loutky na dva typy. Rokokové typy loutek, jenž nemají na sobě vyřezané ornamenty a vytváří na hracím plátně tzv. plnou siluetu, která je v hledišti krásně čitelná. A dále ornamentální typy loutek, které na sobě ornamenty vyřezané mají, a které působí velmi křehce a hlavně dekorativně. U orientálních typů je možné vnést do stínohry barvu a to tak, že se průřezy přelepí barevnou fólií (Rödl, 1977).

1.5.5 Ostatní loutky – zvláštní

Do složky ostatní neboli zvláštní patří loutky trikové, obří, totemové loutky apod. Ve spoustě případů k vyrobení takových loutek není potřeba mnoho a dokážou to i ti nejmenší. Ke zvláštním loutkám se řadí loutky od těch největších, po ty nejmenší a stejně tak od těch nejjednodušších po ty nejpropracovanější, k jejichž výrobě bylo třeba hodně času a trpělivosti. Příklady (Honzíková & Depešová 2017):

- Filmová loutka:

Filmové a divadelní loutky se od sebe liší. Hlavním rozdílem mezi loutkami je, že divadelní loutka neumí sama stát bez pomoci lidských činitelů, tzn. že tento druh loutky předvádí před divákem skutečný pohyb. Naproti tomu filmová loutka je vyrobena tak, aby stání sama zvládla, skutečný pohyb pouze reprodukuje (Jirásek, časopis Loutkář, 2015, [online]).

- Vodní loutky:

Vodní loutka se pohybuje po vodní hladině. Vodní představení tohoto typu mají speciální mechanismus, který umožňuje vodit loutku na dálku. Svůj původ nacházejí vodní loutky ve Vietnamu. Tento druh loutkového představení se odehrává ve vodní

nádrži. Loutky se rozpohybují buď odporem vody nebo pomocí táhel, jež jsou skryté pod vodní hladinou (Honzíková & Depešová, 2017).

2 FUNKCE LOUTEK V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Stejně tak, jako lidský jedinec prožívá své emoce naplno, tak i malé dítě se s nimi potýká a musí je nějakým způsobem zpracovat. Tím, že malé děti nemají dostatečné vyjadřovací schopnosti, je právě loutka tím prostředníkem, který je zve ke komunikaci a k vyjádření svých pocitů (Procházková et al., 2020, [online]).

Loutková hra poskytuje dětem motivaci, která rozvíjí dětskou představivost, kreativní hru, probudí a podnítlí u nich chůtí po objevování nového a neprozkoumaného. Dále také hra s loutkou podporuje jazykové dovednosti a kognitivní vývoj. Neopomenutelnou funkcí loutky je emocionálně sociální rozvoj dítěte (Richter a Budínská, Čtvrtletník Divadlo pro děti, 2016, [online]).

2.1 Jednotlivé funkce loutek v předškolním vzdělávání

Jazykový rozvoj:

Rozhovory realizované mezi dítětem a loutkou podporují rozvoj jazyka. Dětem, které jsou ostýchavé a stydlivé, nabízí loutka možnost propůjčení hlasu. Loutka napomáhá k rozvoji slovní zásoby, porozumění apod. Díky těmto vlastnostem, je loutka dobrým pomocníkem logopedů (Procházková et al., 2020, [online]). Prostřednictvím loutek příběhy ožívají. Děti se snaží na základě těchto příběhů interpretovat vlastní fantazii a je pro ně tak snazší zapamatovat si rýmy, držet rytmus nebo zpívat (Provazník & Vobrubová, 2009, [online]).

Sociální rozvoj:

Malé dítě, učící se stále sociálním dovednostem, může skrz loutku sdílet své názory. Loutka se tak stává zástupcem, který mluví v rámci celé skupiny. Jelikož děti rády vnímají a poslouchají loutkové bytosti, učitelé v mateřské škole ji mohou používat nejen jako prostředek k vyřešení nejasností nebo k usměrňování chování dětí, ale i k získání poslechových dovedností (Svobodová & Švejsová, 2011).

Emocionální vývoj:

Učitelé v mateřské škole mohou také loutky využívat k učení dětí o jejich vlastních emocích. Děti dávají přednost podělit se o své emoce jako je smutek, štěstí, zlobu i třeba žárlivost

s loutkou spíše nežli s dospělým. Děti, které si hrají s emocemi loutky, si rozvíjí svou empatii vůči druhým (Children's Academy, 2019, [online]).

Rozvoj motorických dovedností:

Motorické dovednosti si děti díky loutce zlepšují v situacích, kdy s loutkou manipulují, přičemž si děti zdokonalují jemnou motorickou koordinaci svých prstů. Loutky na nitích zase zlepšují koordinaci rukou a očí, jelikož má tato loutka možnost se pohybovat různými směry (Hejhalová, 1988).

Budování sebedůvěry:

Loutkové divadlo hraje důležitou roli i v budování sebedůvěry. Tím, že dítě spontánně realizuje vlastní loutkové představení, stává se tvůrcem příběhu i hercem. Prostřednictvím loutek se snáze vyjadřuje, improvizuje a předstupuje před diváky. K upevnění sebedůvěry pak přispívá i pozitivní ocenění samotných diváků. Dítě přestává být před publikem nesmělé a stydlivé (Fialová, 2011, [online]). „*Dostatečné sebevědomí je nepochybně kvalita, která se táhne celým životem, a naopak nedostatečné sebevědomí si sebou životem neseme jako přetěžké závaží.*“ (Bílá, 2007, [online]).

Rozvoj tvořivosti:

Podpora tvořivosti pomocí loutek má několik úrovní. Jednou z prvních úrovní je výroba vlastní loutky například z recyklovaného materiálu. Loutky mohou být vytvořeny různými kreativními způsoby. Úroveň kreativity se postupně zvyšuje vymýšlením a následným provedením vlastní loutkové scény (Lokša & Lokšová, 1999).

2.2 Předškolní vzdělávání a dítě předškolního věku

Předškolní vzdělávání má dlouholetou tradici, a přesto, že se nacházíme dá se říci v moderní době, je důležité neztrácet kontext tradic, které stojí v pozadí pedagogického myšlení. Tento kontext totiž stále určuje naše jednání a ovlivňuje vývoj pedagogiky od počátku až dodnes (Kasper & Kasperová, 2008).

V průběhu celé historie se v rámci předškolního vzdělávání využívaly různé přístupy, které si kladly za cíl vzdělávat a vychovávat dítě předškolního věku. V dnešní době je výchovný styl orientovaný na osobnost dítěte. Tento model předškolního vzdělávání je humanistickým východiskem, které spočívá v aktivním a tvůrčím způsobu rozvoje osobnosti člověka a jeho identity. Díky němu se děti v rámci učení podílí na vlastním vzdělávání, přičemž přístup stojí na základech demokracie a práva všech, kteří se do vzdělávacího procesu zapojují. Každé dítě tak dostane možnost rozvíjet vlastní osobnost, a to s ohledem na jeho vrozené dispozice a potřeby. Pedagog pak svým působením posouvá možnosti dítěte v rámci celé jeho osobnosti. Pro rozvoj dítěte dle jeho možností je důležité, aby byl pedagogem veden vhodným způsobem, s dostatkem podnětů pro vlastní hru a záměrně zprostředkovanou nabídkou činností. Tak lze komplexně rozvíjet celou osobnost dítěte (Kořátková, 2014).

V roce 1990 začalo období, kdy se hledaly možnosti nového přístupu, orientovaného na dítě, který by umožňoval postupné získávání různých poznatků a zkušeností pomocí obsahů práce, zaměření cílů a také pomocí metod, které by pomohly k rozvoji vrozených schopností a v neposlední řadě i k jejich kultivaci. Od roku 1990 měly mateřské školy zhruba přes deset let svobodnou ruku, tzn. že učitelky mohly do své výchovné práce zařadit postupy, které vycházely především z potřeb dětí. Zapojily tak svoji vlastní tvořivost a již osvědčené zkušenosti (Kořátková, 2014).

V rámci předškolního vzdělávání hraje důležitou roli Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV – viz zkratka č. 2), který se stal pro všechny mateřské školy, jenž spadají do MŠMT (viz zkratka č. 3) od roku 2007, závazný. Tento krok mateřským školám umožnil zařazení do státního a oficiálního vzdělávacího systému s vlastním vzdělávacím programem (Kořátková, 2014). „*RVP PV stanovuje elementární vzdělanostní základ, na který navazuje základní vzdělávání a jako takový představuje zásadní východisko pro tvorbu školních vzdělávacích programů i jejich uskutečňování.*“ (RVP PV, 2018, s. 5).

RVP PV (2018) Dále určuje přehled klíčových kompetencí, dílčích cílů a vzdělávací nabídku s očekávanými výstupy z každé oblasti.

Klíčové kompetence (RVP PV, 2018, s 11):

- *K učení*
- *K řešení problémů*
- *Komunikativní*
- *Sociální a personální*
- *Činnostní a občanská*

Vzdělávací oblasti (RVP PV, 2018, s 14, 17, 19, 21):

- *Dítě a jeho tělo*
- *Dítě a jeho psychika (Jazyk a řeč; Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace; Sebepojetí, city a vůle)*
- *Dítě a ten druhý*
- *Dítě a společnost*
- *Dítě a svět*

Průcha a Kořátková (2013) uvádějí, že mateřská škola má prospěšné účinky na děti, které v ní pobývají, a to zejména v jejich smyslovém, rozumovém a emocionálním vývoji.

2.3 Loutka jako edukační nástroj

Dle Lyons (2015, [online]) používají lidé loutky po celém světě ke vzdělávání již dva tisíce let. Tyto předměty slouží jak ke vzdělávání, zábavě, tak i k přesvědčování.

Nejvíce charakteristickou činností, v níž se loutka využívá jako prostředek vzdělávání, je loutková hra. Když bychom spolu s dětmi vytvořili loutkové představení, podíleli se na tvorbě loutek, kulis, a i samotného scénáře, tak se tyto činnosti stávají z hlediska uměleckého součástí vzdělávání. Učitel má možnost prostřednictvím loutky, aniž by se děti odtahovaly a nechtěly se účastnit činností, diskutovat s nimi nad otázkami zaměřenými na kterékoli naskytnuté téma. Loutky, jež jsou dětem ve třídě volně přístupné, se stávají nástrojem pro spontánní hru. Loutka se tak stává dětem taktéž skvělým přítelem. Dále se loutky mohou využívat během vzdělávacích programů, při nichž se procvičují například hudební činnosti a s nimi spojené výrazové dovednosti i nakládání s hlasem (Kröger & Nupponen, 2019, [online]).

Pro děti se speciálně vzdělávacími potřebami představuje loutka dobrého společníka. Buduje jejich sebeúctu, podporuje emoce apod. O loutkách, jež jsou vyrobeny pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami se zmiňuje Aronoff (2005), parafrázován Krögerem a Nupponenem (2019, [online]), který nás seznamuje se speciálními loutkami. Tyto loutky se používají při logopedii a jsou vyrobeny k demonstračním pohybům úst (Kröger & Nupponen, 2019, [online]).

Loutky lze využít také během dlouhodobých projektů. Projekty, v nichž se loutky využívají, mohou propojit oblasti spojené s uměním, vědou, technikou, médií, komunikací, ekologickým chováním apod. (Kröger & Nupponen, 2019, [online]). Jedním z dlouhodobých projektů je například „*Puppets in Education*“, jenž učí děti prostřednictvím velkých loutek v životní velikosti bezpečnosti, jak je možné podporovat své zdraví a oceňovat vzájemné rozdíly. Současně tyto figury tvarují a zkvalitňují efektivitu učení, sociální dovednosti a napomáhají při řešení problémů (Lyons, 2015, [online]).

2.4 Loutka jako nástroj ke komunikaci a integraci

Loutkou můžeme zaujmout i velmi malé děti, které mají problémy s komunikací. Loutka totiž podle Majzlanové (2004) v dětech probouzí zvýšenou řečovou aktivitu, méně komunikativní děti loutka inspiruje k tvorbě vět, a tak postupně u těchto dětí vznikají prvotní základy řeči.

Rodičům i učitelům mohou loutky a loutková představení pomoci podpořit rozvoj gramotnosti a také rozvoj jazyka dítěte jako takového. Loutky bývají využívány k obohacení vyprávěného příběhu a ke vzdělávacím zážitkům, které jsou pojaty zábavnou formou. Pro děti je tento typ představení významný a smysluplný, zejména kvůli upoutání dětské pozornosti, která rozšiřuje slovní zásobu a umocňuje poslechové dovednosti. Loutka tančí, zpívá, rýmuje, směje se, pláče, zlobí se, dotýká se apod. a tím se stává nástrojem podporujícím ústní jazykovou dovednost. Loutky taktéž dávají dětem sebedůvěru v mluvení na veřejnosti. Loutka, jenž je dítěti vypůjčena, dává možnost převyprávění již řečeného příběhu nebo k vymyšlení úplně nového vyprávění, vytvořeného dětskou fantazií (Hejhalová, 1988).

Velký potenciál mají loutky také během začleňování osob do skupin. Příkladem může být dítě, které poprvé začne chodit do mateřské školy. O užitečnosti loutek při začleňování se zmiňuje Korošec (2012), kterého parafrázuje Kröger s Nupponen (2019, [online]). Dítě, jenž se předvádí, je osamělé a poukazuje na svou hyperaktivitu, vyžaduje zvláštní porozumění a podporu. U takového dítěte se zdá být přímá komunikace zprvu neúspěšná a zejména tento přístup přispívá k odmítnutí ze strany ostatních dětí ze třídy. V tuto chvíli přichází na řadu loutka, která se stává velmi prospěšným nástrojem, jenž odmítnutému dítěti může pomoci se začleněním.

Korošec (2012) citovaný Kröger a Nupponen (2019, [online]) uvádí, že předmětem, který pomáhá učitelům k lepšímu začleňování jednotlivých dětí, je loutka. Loutku též nazývá médiem, které slouží pro uvolnění napětí a nastolení relaxace. Důležité je také poznamenat, že učitel, jenž se dítě prostřednictvím loutky snaží začlenit mezi ostatní děti, musí být kreativní, aby se jedinec cítil přijatý mezi ostatní, mohl se projevit svým vlastním způsobem a ukázat sebe samotného, a tak si najít své místo ve skupině.

2.5 Loutka jako zdroj pro výtvarnou tvorbu v MŠ

Loutky nám dávají zajímavou inspiraci taktéž ve výtvarné tvorbě. Podle Vondruškové (2004) si můžeme vyrobit loutky i sami doma, v mateřské škole, kdekoli, kde najdeme vhodný materiál a vybavení. Nesmí nám však k výrobě chybět trpělivost ani fantazie, která našim loutkám dá jedinečný vzhled a bude vzbuzovat patřičné emoce.

Velkou roli hraje loutka taktéž z estetického hlediska. Estetika je zaměřena na krásno v přírodě, umění a hlavně na krásy života. Esteticky tak loutky zvyšují dětský zájem a tím u dětí vytváří větší zálibu ve výtvarných a manuálních činnostech, které jsou s loutkou neodmyslitelně spojené (Honzíková & Depešová, 2017).

Jak již bylo zmíněno, velkým pozitivem loutek je jejich možná výroba. Do mateřské školy není potřeba kupovat drahé loutky. Lepší variantou je výroba loutky společně s dětmi, k čemuž nám postačí i obyčejné, dřevěné polínko, na kterém, když se děti kreativně vydovádí, vznikne půvabná a originální loutka, ke které si jedinec vytvoří svůj osobitý vztah již během vlastního tvoření (Hudec et al., 2016).

V dětských očích je výroba loutky a loutkového divadla zábavou, ale i přínosem. Jeden z prvotních nejsilnějších prožitků je průběh, kdy dítě loutku vyrábí. Dítě se tak seznamuje se všelijakými materiály a jejich manipulací. Postupně si jedinec rozšiřuje obzory ve výtvarné výchově. Poznává vlastnosti materiálů, zapamatovává si technologické postupy a vynakládá svoji veškerou snahu na zhotovení svých představ, čímž podporuje rozvoj svého kreativního myšlení a celkové zručnosti. Loutka, jenž je dítětem vlastnoručně vyrobena vytváří u svého „stvořitele“ citovou hodnotu. Dítě, jenž loutku zhotovilo neztrácí o již hotový předmět zájem. Důvodem je následné využití loutky během dětských her, divadelních her nebo komunikace. Prakticky se tak dítě seznamuje s výtvarným okruhem, který se mísí s estetickým pohledem (Zacharová, 2015, parafrázovaná Honzíkovou & Depešovou, 2017).

Výroba stínové loutky (Pekařová, 2016, [online]):

Cíl: Rozvoj jemné motoriky, rozvoj fantazie, rozvoj kreativity, rozvoj soustředění.

Motivace: Seznámení s historií stínohry a výrobou loutek.

Pomůcky: tvrdý zbytkový karton, špejle, tavná pistole, nůžky, světlo, tma

Využití: Loutku můžeme využít během loutkového představení, k improvizaci, komunikaci apod.

Metodický postup:

Nejprve si děti samy navrhnu vzhled své loutky. Navrhují obrysy a všechny detaily vnitřku loutky. Množství průstřihů volíme dle věkové kategorie dětí. K stínovým loutkám můžeme s dětmi vytvořit i pohyblivé části. Nejprve si děti loutky vystříhnou a poté jim můžeme pomoci s nalepením špejle na loutku tavnou pistolí. Tímto postupem nám vznikne velmi pěkná stínová loutka (Pekařová, 2016, [online]).

(Dombrovská, 2001, obr. 3, [obrázek]. [online].)

2.6 Loutka jako terapeutický a diagnostický prostředek

Dle Majzlanové (2004) patří loutky již dlouhá léta do dětského světa. Loutky nejvíce působí na děti předškolního a mladšího školního věku. Majzlanová (2004) dále uvádí, že loutky řadíme mezi tzv. „projektové hračky“. Tento název vznikl z důvodu využití loutek, a to zejména v terapeutických a diagnostických situacích. Děti s loutkou rády komunikují a lépe se jí svěrují se svými aktuálními problémy. Ve hře, v níž loutku využíváme, můžeme zpozorovat a postupně s dítětem odkrývat různé důvody a příčiny těžkostí. Tyto těžkosti můžeme postřehnout sledováním symptomů, které se na dítěti projevují, a to v jeho chování a v prožívání různých situací. Tyto funkce jsou hlavním důvodem, proč se u dětí převážně během terapie a diagnostiky využívají hry s loutkou. Dětem předškolního věku můžeme také nabídnout hry, v níž se naskýtají různé situace, při kterých využíváme například princip napodobování. Uplatnění loutky během různých typů léčení dětí patří do jednoho z prostředků dramaterapie (Majzlanová, 2004).

Hlavní významy loutkové hry s dětmi (Majzlanová, 2004):

- Dítě se schovává za loutku, a tak se vyvaruje střetnutí s okolím tváří v tvář.
- Loutková hra je rozmanitá a nevyzpytatelná.
- Dítě může ve hře setrvat a zapojovat se tak dlouho, a tak moc, jak jen si bude přát.
- Hra s loutkou odstraňuje bariéry mezi dítětem a například pedagogem.
- Za pomoci loutky může dojít k rychlejšímu navázání kontaktů.
- Během hry jsou veškeré konflikty přenášeny na loutku, a tak se dá snadněji mluvit o problémech.
- Veškeré konflikty a jejich možná řešení hledáme s dětmi v říši loutek.
- Děti se snáze přes loutku vypořádávají s pravidly a s usměrňováním.
- A v neposlední řadě se děti učí přiměřeně rozvinout komunikaci v kolektivu.

Hra s loutkou může pomoci dětem, které mají v sobě ukrytý blok a stejně tak dětem, které trpí určitou poruchou. Děti loutce otevrou své srdce a předávají jí tak ve většině případů své utajené city, které měli problém říci dospělým v jejich okolí. Loutky se tak v dobrých rukou mohou stát velmi významným léčebným prostředkem (Majzlanová, 2004).

3 VÝZKUM

3.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu mé bakalářské práce je zjistit, jak se loutka a loutkové divadlo podílí na budování morálních hodnot a pozitivních modelů chování dítěte v prostředí mateřské školy.

3.2 Výzkumný problém

Za výzkumný problém této bakalářské práce bylo zvoleno, jak dokáže loutka a loutkové divadlo ovlivnit a vybudit k reakci děti mateřských škol různých věkových kategorií od 3 do 7 let k morálnímu chování.

3.3 Výzkumné otázky

1. Dokáží se děti vcítit do pocitů loutky a jejích potřeb, když loutku vedeme a předvádíme jejím prostřednictvím divadlo?
2. Otevřou se děti více, když použijeme pro rozhovor s nimi loutku?
3. Osvojují si děti lépe některé morální hodnoty naší společnosti společně s loutkou než s tradičním učitelem?
4. Dokáží děti určit dobré a špatné chování loutkových postav?

3.4 Metodika sběru dat

Kvalitativní zkoumání:

Tato práce využívá ke svému zkoumání metodu kvalitativního výzkumu, jenž je založený na intenzivnějším kontaktu se skupinou i jednotlivci, kteří interpretují své chápání a vnímání světa kolem. Kvalitativní metoda výzkumu byla v této práci vhodnější variantou nežli metoda kvantitativní, která lze zkoumaný fakt vyjádřit počtem. Vhodnější je zejména z důvodu diskuse s dětmi a pozorování dětských reakcí a postojů.

Fenomenologické zkoumání:

Na základě fenomenologického zkoumání je možné získat informace z individuální zkušenosti prostřednictvím hlubokého porozumění. Hlavním cílem fenomenologického zkoumání pak bylo zjistit, jakým způsobem dítě vnímá určité situace, jak je popisuje a následně rekapituluje svůj prožitek a zkušenost. Výzkum se zabývá specifickými skupinami dětí a budováním jejich morálních hodnot v mateřské škole za pomoci loutky a loutkového představení.

Každý jedinec má během fenomenologického zkoumání možnost se projevit. Tímto typem zkoumání se pomocí loutky, která je součástí loutkového představení, snažíme vstoupit do dětských myslí i jejich srdcí, abychom lépe porozuměli daným reakcím dítěte na určitý jev.

Údaje se díky fenomenologickému postupu získávaly prostřednictvím rozhovoru. Děti ze skupin tří mateřských škol byly loutkou dotazovány takovým způsobem, aby mohly odpovídat formou otevřených odpovědí. Interpretativní metodou (viz. vysvětlivka č. 4) bylo docíleno toho, že se děti prezentovaly vlastními názory, zkušenostmi, dosaženými znalostmi a projevovaly své city.

Akční výzkum:

Současně byla využita metoda akčního výzkumu, která je v této práci prostředkem, jenž umožňuje sociální změny v prostředí skupiny. Akční výzkum byl zvolen z důvodu využití akce, následného vyhodnocení a reflexe, díky nimž se snažíme více rozvinout morální chování u dětí ve vztahu ke společnosti a poukázat na tento důležitý aspekt v rámci vytváření prosociálního chování a jeho uplatňování ve vzájemných mezilidských vztazích.

Rozhovor:

Rozhovor a pozorování bylo provedeno ve třech třídách mateřských škol v rámci loutkového představení.

- Rozhovor: skupinový, strukturovaný
- Otázky: strukturované
- Odpovědi: otevřené
- Pozorování: zúčastněné

Videozáznam tříd během představení:

Před vlastní realizací praktické části jsem požádala učitelku každé třídy o videozáznam celé akce. Záznam jsem následně využila pro vlastní zkoumání každého detailu, jež se u dětí projevil.

3.5 Otázky kladené dětem během rozhovoru s loutkou

Otázky na uvítání:

1. Líbí se vám Kašpárek? (loutka Kašpárka)
2. Pomohli byste Kašpárkovi s tím, aby neměl popletené pohádky?
3. Máte nebo nemáte rádi pohádky?

Červená karkulka:

1. Znáte pohádku o Červené karkulce?
2. Proč si myslíte, že bychom neměli mluvit s cizími lidmi?
3. Proč bychom neměli cizím lidem důvěřovat?
4. A proč si děti myslíte, že bychom si měli pomáhat?

Popelka:

1. Znáte pohádku o Popelce?
2. Myslíte si, že bylo správné nebo špatné, jak se macecha a nevlastní sestra k Popelce chovaly? Proč?
3. Proč bychom se měli k ostatním chovat hezky?
4. Proč bychom si neměli ubližovat?

Vlk a sedm kůzlátek:

1. Znáte pohádku o Vlkovi a sedmi kůzlátkách?
2. Proč bychom neměli otevírat dveře cizím lidem?
3. Proč bychom měli poslouchat své rodiče?
4. Proč bychom se neměli hádat?

Otázky ke slušnému vychování:

1. Proč bychom se měli zdravit? (Dobrý den)
2. Proč bychom měli umět poděkovat (Děkuji)
3. Proč bychom se měli umět omluvit? (Omlouvám se, Promiň)
4. Proč bychom se měli rozloučit? (Na shledanou)

Rozeznání dobra od zla:

1. Je vlk dobrá nebo zlá postava?
2. Je anděl dobrá nebo zlá postava?
3. Je čert dobrá nebo zlá postava?
4. Je máma koza dobrá nebo zlá postava?
5. Je ježibaba dobrá nebo zlá postava?
6. Je vodník dobrá nebo zlá postava?

Otázky na závěr:

1. Jaká je vaše nejoblíbenější pohádka?
2. Komu čtou rodiče pohádky?
3. Líbilo se vám představení s Kašpárkem?

3.6 Soupis jednotlivých položek

Pomůcky:

Hlavní a také jedinou pomůckou mi byla marioneta. Loutka měří jeden metr. Je vyrobena z lipového dřeva a její oblečení je ručně šité. V teoretické části, v kapitole druhy loutek, jsem zmiňovala dva druhy marionet a v tomto případě se jedná o marionetu na drátě.

(Švejkarová, 2021, obr. 3, 4, [obrázek]. [vlastní zdroj].)

Počet účastníků:

Počet dětských účastníků v jednotlivých třídách mateřských škol, jež se podíleli na rozhovoru s loutkou:

- Třída první: 11 dětí nejmladšího věku
- Třída druhá: 18 dětí předškolního věku
- Třída třetí: 24 dětí s odkladem školní docházky

Časové rozložení představení ve třídách:

Časové rozložení loutkového představení jsem v každé třídě koncipovala tak, aby děti určité věkové kategorie zvládly celý program.

- Třída nejmladších dětí – 10 minut
- Třída předškolních dětí – 25 minut
- Třída dětí s odkladem školní docházky – 45 minut

Organizace:

Organizace byla ve všech třech třídách uspořádána do kruhu na koberci tak, aby každé z dětí mělo dostatečný výhled na loutku. Dalším důvodem, proč jsem zvolila právě organizaci v kruhu bylo, aby každé dítě získalo pocit, že se nemusí bát promluvit nebo jakkoli projevit.

Věkové zařazení dětí:

V rámci realizace praktické části mé bakalářské práce jsem požádala o spolupráci učitelky ze tří tříd mateřských škol. Věkové rozmezí vybraných tříd se pohybovalo od 2,5 – 7 let. Měla jsem tak možnost, vyzkoušet si práci s loutkou a sledovat dětské reakce napříč věkovými skupinami. Z důvodu covidové pandemie jsem využila i třídu dětí s odkladem školní docházky, které by za normální situace byly již v první třídě základní školy. Těchto dětí bylo v tomto roce více než v letech předešlých.

- Třída nejmenších dětí – 2,5 – 4 roky
- Třída předškolních dětí – 5 – 6 let
- Třída dětí s odkladem školní docházky – 6,5 – 7 let

3.7 Realizace představení

Realizace probíhala ve všech třech třídách obdobně. Na začátku jsem se s dětmi přivítala, společně jsme se navzájem představili a seznámili. Nejprve jsem se jednotlivě dětí zeptala, jaký je jejich vztah k pohádkám. Následně jsem dětem řekla, že jsem si s sebou přivedla kamaráda, který by od dětí potřeboval pomoc. Tím jsem je vybídla k zamyšlení nad otázkou: kdo to asi bude? Když se loutka objevila na scéně, sdělila jsem dětem její jméno (Kašpárek Filípek). Prostřednictvím Kašpárka jsem je pak motivovala, aby mu děti pomáhaly odpovídat na otázky, které se týkaly různých pohádek.

Loutka Kašpárka dětem nejprve vyprávěla pohádku o Červené karkulce, dále o Popelce a na závěr pohádku o Vlkovi a sedmi kůzlátkách. V rámci vyprávění každé pohádky jsem loutku vedla příběhovými okamžiky. Pod pojmem příběhový okamžik si můžeme představit pohyb těla loutky například, když se Karkulka Vlka ptá, proč má tak velké ruce.

Po každé pohádce jsme si s loutkou a dětmi vyprávěli o tom, jak se určité pohádkové postavy zachovaly, a jaké z toho pro nás plyne ponaučení. Pokračovali jsme poukázáním na důležitost pravidel slušného chování (zdravení, děkování, omluva, loučení), protože bylo patrné, že v tom některé děti nemají jasno. Dále jsem se dětí prostřednictvím loutky doptávala, jak jsou na tom v rozeznávání dobrých pohádkových postav od zlých.

Ke konci představení loutka každé dítě vybídla, aby mu, až k němu Kašpárek přijde, pošeptalo do ucha svoji nejoblíbenější pohádku. Zároveň dostal každý příležitost projevit své city k loutce dotykem a vyjádřit vlastní emoce. Na závěr jsme se s loutkou všichni rozloučili a společně provedli zhodnocení celého představení.

3.8 Analýza a interpretace získaných dat

Představení ve všech třech třídách považuji za velmi zdařené. Pro děti byl druh závěsné loutky novinkou a žádné z dětí se s takovou loutkou ještě nesetkalo. Děti na loutku reagovaly pozitivně, loutka je zaujala a všechny poslouchaly vše, co jsem se jim snažila sdělit.

3.8.1 Znalost a neznalost jednotlivých pohádek

Nejprve bych ráda zmínila znalost a neznalost lidových pohádek, protože považuji za důležité, aby děti věkové kategorie od 3 – 7 let byly s lidovými pohádkami, jako je například Jeníček a Mařenka, dobře obeznámeni. Pro děti, které pohádky neznají je právě mateřská škola dostupným zdrojem informací. Význam těchto pohádek spočívá v jejich ponaučení, které každá lidová pohádka nese. Interpretace jednotlivých příběhů prostřednictvím loutky přináší dětem důležité poselství, jež napomáhá v utváření modelů chování. Pro svůj výzkum jsem si vybrala knihu pohádek bratří Grimmů (1995), neboť mě tato kniha provází životem a je mi velmi blízká.

Červená karkulka:

Červená karkulka je pohádka o dívce, která žije se svou maminkou. Jednoho dne pošle maminka Karkulku s košíkem a s bábovkou k babičce. Před tím, než se Karkulka vydala na cestu, ji maminka upozornila, aby šla přímo k babičce a nikde se cestou nezastavovala. Když se však Karkulka vypravila za babičkou, nespěchala a sešla z cesty. Najednou uviděla vlka. Vlk se nejprve Karkulky vyptával, kde babička bydlí a následně Karkulku přemluvil, aby své babičce natrhala květiny. Vlk pak běžel za babičkou a vydával se za Karkulku, ta jej vpustila dovnitř a vlk babičku spolkl. Když se Karkulka konečně dostala do babiččina domečku, zpozorovala, že se babička chová zvláštně, a tak se začala vyptávat na to, jak se změnila. Vlka přestrojeného za babičku přestalo vyptávání bavit, a tak Karkulku spolkl také. Vlk si lehl do postele a chrápal. Naštěstí šel kolem myslivec, který slyšel chrápání a když zjistil, že v postýlce ležel vlk, rozřízl mu břicho a zachránil Karkulku i babičku. Vše tedy dopadlo dobře a Karkulka už věděla, že už se nebude toulat a scházet z cesty, když jí to maminka zakáže (Grimm, Jacob & Grimm Wilhelm, 1995).

Třída nejmladších dětí – 11 dětí

- Pohádku o Červené karkulce neznalo 5 dětí

Třída předškolních dětí – 18 dětí

- Pohádku o Červené karkulce neznaly 4 děti

Třída dětí s odkladem školní docházky – 24 dětí

- Pohádku o Červené karkulce neznalo 0 dětí

Popelka:

Popelka byla krásná dívka, které umřeli její rodiče. Jediný, kdo Popelce zůstal, byla její macecha se dvěma nevlastními sestrami, které na Popelku byly velmi zlé. Jednoho dne podal král oznámení o pořádání plesu, kde měla každá dívka šanci, stát se budoucí manželkou prince. Macecha se sestrami šly na ples a Popelku nechaly doma, aby vykonávala těžké práce. Popelce však pomohli holoubci, a tak měla čas, vydat se ke hrobu své maminky, kde jí kouzelný pták přinesl krásné šaty a střevíčky. Popelka se tedy vydala na ples, kde celý večer tancovala s princem a nikdo jí nepoznal. Druhý a třetí den se ples opakoval, a vždy když došlo na konec večera, tak Popelka utekla zpátky domů. Při posledním plese však při útěku ztratila střevíček, který princ, zamilovaný do Popelky, našel. Následně se princ pokoušel podle střevíčku Popelku najít, protože si ji chtěl vzít za ženu. U Popelky doma si střevíček zkoušely nevlastní sestry, ale střevíček byl na jejich nohy malý. Nakonec si princ nechal přivést i poslední dívku z domu, aby si zkusila střevíček, který jí seděl jako ulitý. V tu chvíli princ Popelku poznal a odvezl si jí na svůj zámek, kde se pořádala velká svatba prince a Popelky (Grimm, Jacob & Grimm Wilhelm, 1995).

Třída nejmladších dětí – 11 dětí

- Pohádku o Popelce neznalo 9 dětí

Třída předškolních dětí – 18 dětí

- Pohádku o Popelce neznalo 7 dětí

Třída dětí s odkladem školní docházky – 24 dětí

- Pohádku o Popelce neznaly 3 děti

Vlk a sedm kůzlátek:

V jedné chaloupce žila máma koza se svými kůzlátky. Jednoho dne šla koza do lesa pro krmení, před odchodem však svá kůzlátka varovala, aby neotevřela vlkovi, který se umí dobře přetvařovat. Zanedlouho se ozvalo klepání a hlas, který žádal, aby jej kůzlátka pustila dovnitř. Z hrubého hlasu však kůzlátka poznala, že se jedná o vlka a neotevřela. Vlk tedy běžel k hokynáři a koupil si křídu, po které měl hebčí hlas. Když se znovu vydal k chaloupce a žádal o vpuštění dovnitř, kůzlátka ho opět poznala, tentokrát podle černých tlapek. Vlk se rozběhl k pekaři a požádal ho, aby mu tlapky namazal měkkým těstem, následně se vydal k mlynáři, aby mu těsto zapudroval moukou. Znovu se vlk ukázal před chaloupkou a žádal o vpuštění. Tentokrát byla kůzlátka oklamána a vlka pustila do chaloupky. Ten je všechny snědl, až na jedině, které se schovalo v hodinách. Poté se vlk natáhl za chaloupkou a usnul. Když se máma koza vrátila našla své jedno kůzlátko, které jí povědělo vše, co se stalo. Koza našla vlka, rozřízla mu břicho a zachránila tak všechna svá kůzlátka. Kůzlátka s mámou kozou měla velkou radost, že zvítězila nad vlkem a už vždy poslouchala, co jim maminka nakázala (Grimm, Jacob & Grimm Wilhelm, 1995).

Třída nejmladších dětí – 11 dětí

- Pohádku o Vlkovi a sedmi kůzlátkách neznalo 6 dětí

Třída předškolních dětí – 18 dětí

Pohádku o Vlkovi a sedmi kůzlátkách neznal 5 dětí

Třída dětí s odkladem školní docházky – 24 dětí

- Pohádku o Vlkovi a sedmi kůzlátkách neznalo 1 dítě

3.8.2 Analýza dat výzkumu ve třídě s nejmladšími dětmi v MŠ

Měsíc, kdy bylo představení ve třídách uskutečněno:

Září

Charakteristika třídy:

Třída nejmladších dětí. Věkové rozmezí dětí se pohybovalo od 2,5 do 4 let. Jednalo se o jednotřídku v obci poblíž Českých Budějovic. Třída se pyšní velkými přehlednými prostory, plnými barev. Do třídy dochází celkem 21 dětí. Z důvodu zvýšené nemocnosti bylo ve třídě během představení pouze 11 dětí. Jednalo se o první ze tří tříd, kterou jsem navštívila.

Průběh a reflexe loutkového představení:

Do třídy jsem společně s marionetou dorazila v 10:15 hodin. Velice mne potěšilo, že náš příchod vyvolal v dětských tvářích pocit překvapení. Všimla jsem si, že loutka vyvolala rozruch a údiv a byla jsem za to ráda, protože jsem mohla začít realizovat akci. Mým cílem bylo, abych nejprve připravila přátelskou a důvěrnou atmosféru, a to se mi podařilo. Novou zkušeností pro mne byla situace, kdy malý dvou a půl letý chlapec ublížil druhému chlapci, protože se nechtěl podělit o hračku. Tuto situaci jsem v rámci práce s loutkou využila tak, abych dětem pomohla pochopit, proč bychom se v podobných situacích měli zachovat jinak.

Představení začalo v 10:30 hodin. Všechny děti jsem svolala do kruhu a započala se jich ptát na připravené otázky. Ve třídě se nacházely i velmi malé, dvou a půl leté děti, pro které bylo prostředí mateřské školy nové. Bylo tedy důležité, abych těmto dětem poskytla dostatečný prostor pro jejich vyjádření. Všem dětem se Kašpárek velmi líbil, byla to pro ně úplně nová zkušenost, která je motivovala ke spolupráci. Kašpárkovi aktivně pomáhaly se zmatkem v pohádkách. Ve třídě se neobjevil nikdo, kdo by neměl rád pohádky, a tak se děti těšily na každý další úkol, který jim Kašpárek zadá. 6 dětí z 11 znalo pohádku o Červené karkulce. Pohádku o Popelce znaly pouze 2 děti a pohádku o Vlkovi a sedmi kůzlátkách znalo 5 dětí ze třídy. Pro ty, které pohádky neznaly, jsem s loutkou Kašpárka Filípka odvyprávěla a předvedla všechny tři pohádky. Pro děti, které již pohádky znaly bylo představení spíše takové procvičování. Velice se mi práce s dětmi líbila a především to, že jsem si díky Kašpárkovi zajistila naprostou pozornost a chuť do jakékoli mnou připravené činnosti. Mohu tedy říci, že loutka vytvořila přesně takovou atmosféru, jaká byla k realizaci této akce potřebná. Potvrdila jsem si, že děti mají loutky rády a že je vnímají přátelsky a vstřícně. Vše, co jim Kašpárek říkal, braly vážně.

Vybrané otázky a odpovědi z rozhovoru:

„Proč si myslíte, že bychom neměli mluvit s cizími lidmi?“

- „Protože nám můžou ublížit“

„A proč si děti myslíte, že bychom si měli pomáhat?“

- „Protože musíme“

„Proč bychom si neměli ubližovat?“

- „Kvůli tomu, aby nás to nebolelo“

„Proč bychom neměli otevírat dveře cizím lidem?“

- „Protože by nás mohli ukrást“

„A proč bychom děti měli poslouchat své rodiče?“

- „Protože když je nebudeme poslouchat, tak se na nás budou zlobit“
- „Protože, nám dají jinak facku“

Realizace představení probíhalo tak, že jsem se po každé pohádce dětí ptala na předem připravené otázky. Na základě těchto odpovědí jsme hovořili o tom, proč je důležité se zachovat jinak, v souladu s hodnotami, které jsou pro nás důležité. Věřím, že se děti právě proto, že hovořily s loutkou, více otevřely a neměly problém se svěřit například i s tím, jak tyto situace řeší s rodiči a sourozenci.

V rámci reflexe mohu také říct, že mne velmi znepokojily odpovědi na otázku „Proč bychom měli poslouchat své rodiče?“, kdy většina dětí ze třídy odpovídala obdobně (viz. odpověď výše). Dále jsem měla připravené otázky jako například „Proč bychom se měli zdravít, děkovat, umět se omluvit nebo proč bychom se měli umět rozloučit?“. Aby si to děti lépe zapamatovaly, nahlas jsme opakovali věty „Dobrý den“, „Děkuji“, „Omlouvám se“, „Na shledanou“ třikrát za sebou a společně. Poté jsem děti vyzkoušela, jak jsou na tom s rozeznáváním dobrých postav od zlých. Z odpovědí bylo patrné, že v tom děti mají celkem jasno.

Na závěr programu jsem začala vnímat, že se jejich pozornost snižuje, proto jsem se rozhodla představení trochu oživit. Vzala jsem Kašpárka a prošla s ním všechny děti a každé dítě jsem oslovila. Bylo vidět, že se dětská pozornost opět vrací a všechny děti si toužily na Kašpárka sáhnout. Nakonec jsem se dětí ptala na to, kterým z nich rodiče čtou pohádky. Přihlásila se zhruba polovina dětí z celé třídy. Na poslední otázku „Líbilo se vám představení s Kašpárkem?“, se děti snažily předhánět jedno před druhým, aby vyjádřily, komu nejvíc se

představení líbilo. Poté jsme se já i Kašpárek rozloučili a bylo patrné, jak Kašpárek děti naučil krásně a nahlas se rozloučit.

Když jsem odcházela, všimla jsem si také, že se zlepšilo klima ve třídě. I toto bylo smyslem mé práce. Dokázala jsem si, že loutka má na děti pozitivní vliv. Na začátku příchodu do třídy se děti vzájemně hádaly, brečely, křičely, ubližovaly si. Na konci představení se vzájemné vztahy zlepšily. Děti se začaly hladiť a být na sebe hodné. Pouze nejmladší chlapec ze třídy, který ještě neuměl pořádně mluvit, představení tolik nechápal, a projevoval pouhý zájem o samotnou loutku Kašpárka. Je tedy patrné, že v rámci výchovy a vzdělávání je třeba brát velký zřetel na vývojové stádium dítěte a tomu přizpůsobit nejen způsob, ale i charakter edukace.

3.8.3 Analýza dat výzkumu ve třídě s předškolními dětmi v MŠ

Měsíc, kdy bylo představení ve třídách uskutečněno:

Prosinec

Charakteristika třídy:

Třída předškolních dětí. Věkové rozmezí dětí se pohybovalo od 5 – 6 let. Jedná se o městskou mateřskou školu. Třída je součástí oploceného komplexu v Českých Budějovicích. Při vstupu do samotné třídy mne zaujal velký a hezky vyzdobený prostor třídy. Do třídy dochází celkem 24 dětí. Během loutkového představení bylo ve třídě 18 dětí. Jednalo se o třetí ze tří tříd, kterou jsem navštívila.

Průběh a reflexe loutkového představení:

Do mateřské školy jsem dorazila v 9:00 hodin. Děti ještě dodělávaly společně s učitelkou předchozí práci u stolů. Měla jsem tedy čas, abych se připravila. Představení se konalo na koberci. Děti si postupně sedaly ke mně na koberec a hned jsem zaznamenala jejich zvědavost. V 9:10 hodin už na koberci seděly všechny děti. Na scéně se objevila loutka Kašpárka a okamžitě děti okouzila a překvapila, neboť žádné z dětí ani nenapadlo, že by je mohl navštívit někdo takový.

Kašpárek děti opět požádal o pomoc s pohádkami. Děti tuto pomoc braly jako příležitost projevit se a iniciativně nabízely Kašpárkovi pomoc ve všem, co se týkalo jeho dotazů. Bylo mi jasné, že na ně Kašpárek udělal velký dojem již od prvního okamžiku, kdy jej spatřily. Tato třída měla pohádky v oblíbenosti, a tak se všichni těšili na pohádky, které jim bude Kašpárek vyprávět. Kašpárek předvedl představení formou tří pohádek. Pohádku o Červené karkulce znalo 14 dětí z 18. Pohádku o Popelce znalo 11 dětí a pohádku o Vlkovi a sedmi kůzlátkách znalo 13 dětí ze třídy. Mezi každou pohádkou jsem ponechala prostor pro připravené otázky i pro otevřené dětské odpovědi.

Vybrané otázky a odpovědi z rozhovoru:

„Proč bychom neměli cizím lidem důvěřovat?“

- „Protože nás mohou lákat třeba na bonbony a ublížit nám.“

„A proč si děti myslíte, že bychom si měli pomáhat?“

- „Protože, když si budeme pomáhat, tak, když budeme potřebovat pomoci, tak může někdo zase pomoci nám.“

„Proč bychom se měli k ostatním chovat hezky?“

- „Aby se rodiče nezlobili.“

„A proč bychom děti měli poslouchat své rodiče?“

- „Abychom nedostali na zadek“

„Proč bychom se neměli hádat?“

- „Protože si můžeme ublížit.“

Co se týče samotné loutky, mohu říct, že žádné z dětí ještě nikdy nebylo s loutkou v tak těsné blízkosti. Z toho důvodu se nejprve ostýchaly komunikovat. Když se však ujistily, že se jedná o hodnou pohádkovou bytost, hned na položené otázky odpovídaly velmi upřímně. Tak jako v předešlé třídě i zde se opět objevila odpověď „Abychom nedostali na zadek.“, myslím, že tato a jí podobné odpovědi jsou u dětí vyvolány především pod záminkou hrozby.

V další části programu jsme si s dětmi společně prošli i základní pravidla slušného chování, a důvody, proč jsou důležitá. Následně pokračovalo rozlišování dobrých pohádkových postav od těch zlých. Dětem šlo rozlišování velmi dobře. Sledovala jsem, že jim otázky, na které mohou odpovědět přináší pocit uspokojení.

Děti představení velmi bavilo. Ke konci bylo vidět, že děti touží po bližším kontaktu s loutkou. Proto jsem všechny děti s loutkou Kašpárka obešla, aby si na něj mohly sáhnout a prozkoumat ho. Nejkrásnější okamžik celého výzkumu pro mne byl, když loutce děti vyjadřovaly své city. Děti ji hladily a potřásaly si s ní rukou. Mé pozornosti neušla ani reakce dívky, která se loutky tak trochu bála a měla strach se jí dotknout. Po krátkém čase však překonala svůj strach a loutku objala. Z dětí zářila radost. S realizací jsem byla velmi spokojená především proto, že jsem od dětí dostala krásnou zpětnou vazbu v podobě projevů pozitivních emocí.

3.8.4 Analýza dat výzkumu ve třídě dětí s odkladem školní docházky v MŠ

Měsíc, kdy bylo představení ve třídách uskutečněno:

Prosinec

Charakteristika třídy:

Třída dětí s odkladem školní docházky. Věkové rozmezí dětí je od 6 – 7 let. Jedná se o městskou mateřskou školu v centru Českých Budějovic. Třída má rozlehlé prostory, které jsou špatně uhlídatelné. Výzdoba třídy je decentní. Do třídy dochází celkem 26 dětí. Během loutkového představení bylo ve třídě celkem 24 dětí. Jednalo se o druhou ze tří tříd, kterou jsem navštívila.

Průběh a reflexe loutkového představení:

V mateřské škole jsem vykonávala také svou průběžnou pedagogickou praxi. Loutkové divadlo probíhalo po svačině v době od 10:15 hodin do 11:00 hodin. Děti neměly problém vydržet celou dobu trvání programu a jsem si jistá, že by vydržely i déle. S dětmi jsem si sedla na koberec a seznámila je s tím, že jim chci někoho představit, někoho, kdo by potřeboval jejich radu. Jejich reakce byly překvapivé, ihned začaly přemýšlet a debatovat, kdo by to mohl být. Nikoho nenapadlo, že jim představím loutku Kašpárka. Snad právě proto, že se jednalo o marionetu, děti užasly. Loutka zcela upoutala jejich pozornost. Doslova „hltaly“ loutku i vše, na co se ptá. Všechny děti se hned hlásily a každý chtěl loutce odpovídat jako první. Samozřejmě se dostalo na každého, a tak mohly být zodpovězeny všechny položené otázky.

Vybrané otázky a odpovědi z rozhovoru:

„Proč si děti myslíte, že bychom si měli pomáhat?“

- „Protože, abychom na všechno nebyli sami.“

„Myslíte si, že bylo správné nebo špatné, jak se macecha s nevlastní sestrou k Popelce chovaly? Proč?“

- „Ne! Protože ona byla hodná, a to se nedělá.“

„Proč bychom se měli k ostatním chovat hezky?“

- „Protože je to slušné.“

„Proč bychom neměli otevírat dveře cizím lidem?“

- „Protože nás můžou unést.“
- „Protože by nás mohli zabít.“

„A proč bychom děti měli poslouchat své rodiče?“

- „Protože je to slušné“
- „Protože jinak se na nás budou zlobit.“
- „Aby nás měli rádi.“

Loutka děti inspirovala k samostatnému vyprávění o jejich zážitcích z říše pohádek. Smyslem činnosti bylo také objasnění toho, proč je důležité používat slovo jako prosím, dobrý den, děkuji apod. Překvapilo mě, že si děti myslely, že používání těchto slov, je pouze za účelem slušnosti. Nikoho nenapadl jiný důvod. Vysvětlila jsem jim, že tato slova používáme především tehdy, když chceme vyjádřit vděk za poskytnutou pomoc, dárek nebo jen vyjádřit, že nám někdo dobrým činem udělal radost. Děti byly překvapené, že takovým poděkováním od srdce způsobíme, že nás ten, kterému děkujeme, může mít víc rád, anebo nám příště znovu pomůže.

Závěrem se loutka dětí zeptala, jaká je jejich nejoblíbenější pohádka, aby se však děti nepředbíhaly, bylo důležité jim říct, že jednoho po druhém loutka obejde a nastaví pro jejich odpověď své ouško. Všimla jsem si, že všechny děti cítily touhu po doteku samotné loutky, proto jsem je prostřednictvím loutky k doteku vyzvala. Děti Kašpárkovi potřásaly rukou, objímaly jej a hladily dle svého přání.

Na závěr jsem děti vyzvala, zda by si Kašpárka nechtěly namalovat, aby na něj měly památku. Překvapilo mě, že každé dítě chtělo Kašpárka nakreslit. Tento den si odnesly výjimečný zážitek z nevšední návštěvy Kašpárka, jenž jim obohatil standartní den v mateřské škole. Možnost dotýkat se ručně vyrobené půl metru vysoké marionety pro ně není běžné, a proto věřím, že se jim návštěva Kašpárka velmi líbila.

SHRNUTÍ

Odpověď k výzkumné otázce č. 1:

Dokáží se děti vcítit do pocitů loutky a jejích potřeb, když loutku vedeme a předvádíme jejím prostřednictvím divadlo?

Na základě mé práce mohu objektivně říct, že se výzkum ve všech třech mateřských školách vyvíjel velmi pozitivně. Zajímavé zjištění však pro mě bylo, že děti v mateřské škole sice více méně dodržují zásady morálního chování, ale hůře chápou důvody, proč se musí dodržovat. Proto jsem se i více zaměřovala na vysvětlování těchto důvodů – například „Pomáháme druhému proto, že také on nám může pomoci, až budeme potřebovat na oplátku.“. Další, neméně důležitý význam, měla loutka především v tom, že dětem vykouzlila úsměv na tvářích. Myslím, že pro děti to je jeden ze zážitků, na který budou dlouho vzpomínat. Co se týká emocí, zaznamenala jsem, že děti ve všech třídách neměly problém vcítit se do pocitů a potřeb loutky Kašpárka, který k nim promlouval. Uměly také projevit radost, smutek, zlobu apod.

Odpověď k výzkumné otázce č. 2:

Otevřou se děti více, když použijeme pro rozhovor s nimi loutku?

U dětí předškolních bylo vidět, jak je loutka na první pohled zaujala. Loutka pro ně představovala živou a tajemnou bytost, se kterou se ještě nesetkaly. Když se ujistily, že je loutka vlídnou postavou, která jim nechce ublížit, chtěly s ní komunikovat a svěřit se s vlastními zážitky z rodiny. To, co jim loutka říkala, vnímaly se zájmem a s pochopením. Nechtěly, aby jim uteklo jediné slovo. Toto tvrzení potvrdila i učitelka třídy předškolních dětí, která se divila, jak si děti berou k srdci vše, co jim loutka řekla.

U dětí s odkladem školní docházky jsem pozorovala, že loutku vnímají jako hračku, z níž se může stát živá bytost. Rozhodně je zřejmé, že děti s odkladem školní docházky loutku vnímají jako něco nového, netradičního a fascinujícího. Tyto děti již vědí, že se jedná o bytost, která je někým vedena za nějakým účelem. Přesto se do představení a rozhovoru vžijí, jako by hovořily s lidskou bytostí. Pro děti s odkladem školní docházky se spíše jednalo o vzdělávací hru, která je bavila.

Odpověď k výzkumné otázce č. 3:

Osvojují si děti lépe některé morální hodnoty naší společnosti společně s loutkou než s tradičním učitelem?

U dětí nejmladších bylo velmi patrné, že na učení se novým věcem reagují mnohem lépe s loutkou než se samotným učitelem. Jsem přesvědčena, že je to proto, že ji vnímají jako přátelskou bytost, umí se ztotožnit s jejími potřebami, vlastnostmi i nedostatky. Loutka zde hraje roli kamaráda, před kterým se nemusí ostýchat cokoli říci, dítě může chybovat, a necítí se za to špatně.

Odpověď k výzkumné otázce č. 4:

Dokáží děti určit dobré a špatné chování loutkových postav?

Ve třídách, které byly vybrány k výzkumu se nenaskytla situace, která by dětem dělala potíže s rozeznáním dobrého chování od toho špatného. Toto zjištění pramení z obecné znalosti pohádek. Děti pohádky znají a umí se vcítit do loutkových postav. Na základě toho se ztotožňují s jejich specifickým chováním a jednáním v různých situacích a podle svých emočních prožitků rozeznávají, které chování je špatné a které dobré.

Závěry vyplývající z odpovědí na výzkumné otázky:

Loutkové představení i samotná loutka měla ve všech třídách mateřských škol velmi pozitivní efekt. Loutka zajistila pozornost, dostatečnou motivaci i prostor k učení se novému. Její výchovný vliv byl nepopíratelný. Díky zkušenosti s realizací výzkumu bylo zjištěno, že na základě využití pohádek, které děti dobře znají a interpreta v podobě loutkové marionety Kašpárka, mohou snadněji vstřebávat nové informace, lépe chápat a upevňovat své morální chování. Pozitivní přínos loutky vidím především v tom, že na základě již získané vzájemné důvěry je možné stavět základ i pro výchovný vztah mezi učitelem a dítětem. Práce s loutkou děti motivuje k učení a emoce, které loutka vyvolává posiluje jejich vštěpování, ukládání a vybavování informací.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jakou roli může hrát loutka a loutkové divadlo v oblasti výchovy a vzdělávání dětí v mateřské škole. Její edukační potenciál vychází především z kulturního dědictví, na kterém je možné postavit základy pro rozvoj dětské osobnosti a pro utváření vzájemných mezilidských vztahů.

Pro téma této práce jsem se rozhodla proto, že je mi loutkové divadlo velice blízké. Loutky mne fascinují od dětství. Loutka je fenomén. Pro malé děti loutka představuje pohádkovou bytost ale i dobrého kamaráda. V dětské mysli tak setkání s loutkou vytváří prostor pro vzájemnou komunikaci a porozumění, a především základ pro utváření základních morálních hodnot i vlastního sebepojetí. Všeobecně tedy můžeme říct, že loutka a loutkové divadlo přináší do mezilidských vztahů i pozitivní náboj.

V první polovině teoretické části své práce jsem se zaměřila na historii a vývoj loutkového divadla. Cílem této části bylo také představit druhy loutek, a to především proto, že na každé dítě může mít určitý druh loutky různý výchovný vliv. Také jsem chtěla poukázat na význam loutek z pohledu dětí z mateřských škol. Ve druhé polovině teoretické části se zabývám zejména možnými funkcemi loutek v různých specifických oblastech. Mým druhotným cílem bylo prostřednictvím loutky probudit u dětí odvahu k interakci a současně během představení s loutkou pozorovat, zda se dokáží děti vcítit do pocitů a potřeb ostatních bytostí. Díky tomuto výzkumu jsem zaznamenala, že se pomocí komunikace s loutkou u dětí úspěšně rozvíjí pozitivní modely chování. Pozorování mě vedlo k tomu, že loutka je pro ně významným přínosem a její využití v edukačním prostředí umožňuje pedagogům při výchově a vzdělávání uplatnit nové metody práce.

Seznam použité literatury

Tištěné publikace:

DVOŘÁK, Jan. *Herectví s loutkou*. Praha: Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1997. ISBN 80-7068-069-5.

DVOŘÁKOVÁ, Jana. *Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4751-8.

GRIMM, Jacob a GRIMM Wilhelm. *Pohádky bratří Grimmů*. Praha: EGMONT ČR, 1995. ISBN 80-7186-014-X.

HEJHALOVÁ, Věra. *Práce s loutkou v jeslích a dětských domovech*. Brno: Institut pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků, 1988. Tirážní znak 57-859-88.

HONZÍKOVÁ, Jarmila a DEPEŠOVÁ, Jana. *Kdo tvoří, ten nezlobí III aneb práce s loutkou v mateřské škole*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2017. ISBN 978-80-261-0729-3.

HUDEC, Petr et al. *Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2016. ISBN 978-80-7480-067-2.

JURKOWSKI, Henryk. *Magie loutky: skici z teorie loutkového divadla*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1997. ISBN 80-902482-0-9.

KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, ISBN 978-80-247-2429-4.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: Co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4435-3.

LEŠTINA, Vladimír. *Vytváříme loutky pro tvořivou hru dětí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-017.

LOKŠOVÁ, Irena a LOKŠA Josef. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-205-X.

MALÍK, Jan, ŠECHTLOVÁ, Marie, ŠECHTL, Josef a DVOŘÁK, Jaroslav Vratislav. *Svět loutek*. Hradec Králové: Kruh, 1978.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 978-80-247-0870-6.

NICULESCU, Margareta et al. *Světové loutkářství – Současné loutkové divadlo slovem i obrazem*. Praha: Orbis, 1966.

PRŮCHA, Jan a KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Předškolní pedagogika: Učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.

RÖDL, Ota. *Loutkářství: Učebnice pro lit. dramatické obory lid. škol umění a pro pedagog. školy*. Praha: SPN, 1977.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina et al. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2018.

SVOBODOVÁ, Eva a ŠVEJDOVÁ Hana. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0020-8.

TOMÁNEK, Alois. *Podoby loutky*. Praha: Akademie múzických umění, 1998. ISBN 80-85883-36-8.

VONDRUŠKOVÁ, Alena a SKOPOVÁ, Kamila. *Jednoduché loutky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. ISBN 80-247-0892-2.

Zahraniční tištěné publikace:

MAJZLANOVÁ, Katarína. *Dramatoterapia v liečebnej pedagogike*. Bratislava: Iris, 2004. ISBN 80-89018-65-3.

KROFLIN, Livija and SCHEEL, Barbara. *The power of the puppet*, Zagreb: UNIMA, 2012. ISBN 978-953-96856-6-7.

Periodika:

BUDÍNSKÁ, Hana a RICHTER, Luděk. *Cesta dětí k loutkám?* Čtvrtletník Divadlo pro děti – jaro 2016, Společenství pro pěstování divadla pro děti a mládež Dobré divadlo dětem, 16 s. [online] 20. března 2016. [cit 15. prosince 2021]. Dostupné na internetu: <https://www.amaterskedivadlo.cz/files/periodika/00f6160232a1ecf2acb37a6fe33fd234f1c02a38.pdf>

RICHTER, Luděk. *Druhy loutek*. Čtvrtletník Divadlo pro děti – léto 2018, Společenství pro pěstování divadla pro děti a mládež Dobré divadlo dětem, 20 s. [online]. 21. června 2018. [cit 20. září 2021]. Dostupné na internetu: <https://www.amaterskedivadlo.cz/files/periodika/5033df329b691dbb1e05f9122b0c825e77b8002e.pdf>

Elektronické zdroje:

BÍLÁ, Alice. *Jen dítě s dostatečnou sebedůvěrou přelstí dospělého*. Metodický portál RVP.CZ [online]. 26. července 2007. [cit.17. prosince 2021]. Dostupné na internetu: <https://clanky.rvp.cz/clanek/1528/JEN-DITE-S-DOSTATECNOU-SEBEDUVEROU-PRELSTI-DOSPELEHO.html>

DUBSKÁ, Alice. *Loutkářské Centrum – Historie*. Loutkář online [online]. [cit. 20. září 2021]. Dostupné na internetu: <http://www.loutkar.eu/index.php?lch>

FIALOVÁ, Alena. *Klíče pro život – Z pohádky do pohádky*. Metodický portál RVP.CZ [online]. 25. září 2011. [cit.17. prosince 2021]. Dostupné na internetu: <https://clanky.rvp.cz/clanek/13791/Z-POHADKY-DO-POHADKY.html>

JIRÁSEK, Pavel. *Loutka Mezi Divadlem, Filmem a televizí 1950–1960 – I*. Loutkář online [online]. květen 2015. [cit. 14. prosince 2021]. Dostupné na internetu: <http://www.loutkar.eu/index.php?h&id=2015084>

PEKAŘOVÁ, Růžena. *Živly – stínové divadlo*. Metodický portál RVP.CZ [online]. 7. června 2016. [cit. 14. prosince 2021].

Dostupné na internetu: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/U/20811/ZIVLY--STINOVE-DIVADLO.html>

PROCHÁZKOVÁ, Bára et al. *Zvládání vzteku u dětí pomocí velkých maňásků*. Metodický portál RVP.CZ [online]. 21. dubna 2020. [cit. 14. prosince 2021].

Dostupné na internetu: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22316/ZVLADANI-VZTEKU-U-DETI-POMOCI-VELKYCH-MANASKU.html>

PROVAZNÍK, Jaroslav a VOBRUBOVÁ, Jana. *První krůčky ke hře s loutkou*. Metodický portál RVP.CZ [online]. 16. března 2009. [cit. 15. prosince 2021].

Dostupné na internetu: <https://clanky.rvp.cz/clanek/2849/PRVNI-KRUCKY-KE-HRE-S-LOUTKOU.html>

Zahraniční elektronické zdroje:

CHILDREN'S ACADEMY. The benefits of puppets for your preschool child's learning. *Parkland Children's Academy* [online]. 11 July 2019. [Accessed 16 December 2021].

Dostupné na internetu: <https://www.parklandchildrensacademy.com/fun-preschool-learning-with-puppets/>

Javajka. *Encyclopaedia Beliana* [online]. ISBN 978-80-89524-30-3 [Accessed 13 September 2021]. Dostupné na internetu: <https://beliana.sav.sk/heslo/javajka>

KRÖGER, Tarja and NUPPONEN, Anne-Maria. Received: Revised: Puppet as a pedagogical tool: A Literature Review. *IEJEE* [online]. 4 March 2019. [Accessed 5 October 2021]. ISSN: 1307-9298.

Dostupné na internetu: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1212334.pdf>

LYONS, Deb Ward. Puppets in education. *Let's Grow Kids* [online]. 22 January 2015. [Accessed 5 October 2021].

Dostupné na internetu: <https://www.letsgrowkids.org/expert-articles/puppets-in-education>

SPEAIGHT, George. Puppetry. *Encyclopædia Britannica* [online]. 30 July 2021.
[Accessed 26 September 2021].

Dostupné na internetu: <https://www.britannica.com/art/puppetry>

Seznam vysvětlivek

Vysvětlivky:

Vysvětlivka č. 1 „Buditelské období“ Jedná se o osobnosti našeho národa, které usilovali o probuzení národního sebevědomí v obdobích omezování, utlačování a znevýhodňování.
..... str. 12

Vysvětlivka č. 2 „Desatero“ Desatero božích přikázání z Bible. str. 14

Vysvětlivka č. 3 „Čempurity“ Jedná se o ovládací mechanismus rukou u spodových loutek. Jde o kovové tyče, připevněné k dlaním loutky..... str. 18

Vysvětlivka č. 4 „Interpretativní metoda“ Jedná se o metodu výzkumu, při které se využívá prožitá a kognitivně zpracovaná zkušenost jednotlivce i skupiny. str. 34

Seznam zkratek

Zkratky:

Zkratka č. 1 „Skupina PULS“ Pražská umělecká loutková scéna. str. 12

Zkratka č. 2 „RVP PV“ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
..... str. 24

Zkratka č. 3 „MŠMT“ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy str. 24

Seznam použitých obrázků

Obrázky:

Obrázek č. 1 „Rajasuya Yaga“ str. 10

HOSKERE, Anupama. *Rajasuya Yaga*. [obrázek]. [online]. [cit 18. listopadu 2021].

Dostupné na internetu:

<https://www.dhaatupuppets.org/projects/Rajasuya-Yaga>

Obrázek č. 2 „Sávitří“ str. 30

DOMBROVSKÁ, Pavla. *Sávitří*. Divadlo Líšeň. [obrázek]. [online]. říjen 2001.

[cit. 14. prosince 2021].

Dostupné na internetu: <https://www.divadlolisen.cz/repertoar/savitri/>

Obrázek č. 3 a 4 „Kašpárek 1, 2“ str. 38

ŠVEJKAROVÁ, Hana. *Kašpárek 1, 2*. [obrázek]. [vlastní zdroj]. prosinec 2021.

PŘÍLOHOVÁ ČÁST

Seznam příloh

Přílohy:

Příloha č. 1 – 4 Loutkové představení, třída předškolních dětí.

Příloha č. 5 – 8 Loutkové představení, třída s odkladem školní docházky.

Příloha č. 9 – 10 Kresba Kašpárka, třída s odkladem školní docházky.

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 3

Příloha č. 4

Příloha č. 5

Příloha č. 6

Příloha č. 7

Příloha č. 8

Příloha č. 9

Příloha č. 10